

Medycyna nowożytna. Studia nad historią medycyny, t. 1, z. 1, 2, Warszawa 1994, Instytut Historii Nauki PAN, s. 175, 147

Bez większego rozgłosu na półkach nielicznych księgarni naukowych w 1994 r. ukazały się nakładem Instytutu Historii Nauki PAN dwa zeszyty nowego czasopisma historycznego, redagowanego przez Zofię Podgóorską-Klawe, zajmującą się od wielu lat historią rozwoju szpitalnictwa¹. Na podkreślenie zasługuje fakt, że jego redaktorce udało się pozyskać do współpracy badaczy nie jednego ośrodka naukowego, ale kilku i to pozawarszawskich (z Łodzi, Poznania i Wrocławia), w większości młodszego i średniego pokolenia.

W słowie „od redakcji” podkreślono, że zamierzeniem i ambicją twórców nowego periodyku jest m.in. dążenie do „...ściślego wiązania historii ogólnej z historią myśli biomedycznej” (s. 5). Dodajmy jednak od razu, że redakcja chętnie widziałaby pismo propagujące problematykę „pogranicza”, tj. styków historii medycyny, historii społecznej czy historii kultury, a nawet metodologii. Co więcej, jego łamy mają być otwarte na informacje o zbiorach archiwalnych i bibliotecznych. Ten ostatni cel czasopisma należałoby rozważyć czy nie warto rozszerzyć o publikację ciekawszych źródeł. Należy jednak bezstronnie stwierdzić, iż wiele z tak nakreślonej problematyki badawczej nowego periodyku uważny czytelnik znajdował do tej pory na łamach innego czasopisma – „Archiwum Historii Medycyny”.

Zeszyt pierwszy „Medycyny nowożytnej” otwiera krótkie, ale ciekawe studium Tadeusza Srogosza, *Dzieje myśli medycznej czasów nowożytnych – postulaty badawcze i propozycje metodologiczne*. Badacz łódzki nie kwestionując dawnych osiągnięć historii medycyny w Polsce w zakresie rozwiązań teoretycznych postuluje pilną potrzebę budowy nowej teorii rozwoju myśli medycznej. W jego rozumieniu nowe podejście winno charakteryzować się dążeniem do poszukiwania prawidłowości, dostrzeganiem znaczenia socjologii i psychologii oraz zobiektywizowaniem procesu dziejowego.

Na osobną wzmiankę zasługuje interesujący i ważny artykuł Bogdana Roka, *Zagadnienie śmierci w czasach nowożytnych – próba postawienia problematyki badawczej i charakterystyka źródeł*. Jego autor dał się poznać do tej pory jako dobry znawca poruszanej problematyki, umiejący dostrzec w pełni jej złożoność². Artykuł

przynosi ważną propozycję metodologiczną badania problematyki tanatologicznej ze wspólnej perspektywy pięciu, wyróżnionych przez niego, zakresów obserwacji procesu umierania i śmierci – filozofii; nauk przyrodniczych, a zwłaszcza medycyny; psychologii i socjologii; religii; literatury, sztuki i muzyki. Ponadto duże znaczenie pracy historyka wrocławskiego związane jest z szerokim, a przy tym krytycznym omówieniem różnych rodzajów piśmiennictwa doby nowożytnej, które może być pomocne w konstruowaniu nowoczesnego kwestionariusza badawczego.

Bożena Płonka-Syroka swój szkic poświęciła roli jaką odegrał w historii medycyny prof. Ludwik Fleck (1891-1961), z zawodu mikrobiolog. Autorka szeroko omówiła jego życie, działalność oraz bogaty dorobek naukowy (ten ostatni na tle nauki światowej) widząc w nim prekursora metodologii historii nauk medycznych.

Kolejna, najobszerniejsza z dotychczasowych, praca – Jaromira Jeszke, *Lecznictwo ludowe w Wielkopolsce w XIX i XX wieku. Czynniki i kierunki przemian*, jest streszczeniem jego rozprawy doktorskiej. Bardzo różnorodny zestaw źródeł (dzieła O. Kolberga, materiały prof. J. Burszty, pamiętniki lekarzy i pamiętniki chłopskie, publikacje prasowe, nagrania dotyczące lecznictwa ludowego uzyskane w trakcie badań terenowych różnych placówek naukowych) zanalizowanych ponadto w długiej skali czasowej pozwolił J. Jeszkemu na podważenie obiegowej opinii, jakoby w lecznictwie ludowym u schyłku epoki feudalnej dominowały wyłącznie elementy magiczno-religijne. Za cechę podstawową tamtejszego lecznictwa uznaje on równoległość postaw magiczno-religijnych i naturalistycznych. Z kolei ekspansja medycyny na wsi wielkopolskiej widoczna po II wojnie nie doprowadziła bynajmniej do likwidacji lecznictwa ludowego, choć odegrała podstawową rolę w przeobrażaniu zachowań zdrowotnych chłopów wielkopolskich.

Zeszyt drugi, który zawiera tylko trzy obszerniejsze prace, otwiera szkic Danuty Penkali-Gaweckiej, *Antropologiczne spojrzenie na chorobę jako zjawisko kulturowe*. Autorka omawia w nim współczesne światowe orientacje badawcze w antropologii medycznej, zasadniczo powstanie i program tzw. interpretacji kulturowej historii choroby, w mniejszym zaś stopniu „krytycznej antropologii medycznej” zainteresowanej badaniem problemów zdrowia i choroby w szerszym uwarunkowaniu politycznym i ekonomicznym.

W drugiej już pracy zamieszczonej na łamach „Medycyny nowożytnej” B. Rok kontynuuje interesujący przegląd polskiego piśmiennictwa dewocyjnego doby staropolskiej, tym razem pod kątem metafizycznego widzenia choroby.

Ostatnią większą pozycją recenzowanego tomu jest artykuł Małgorzaty Jaszczuk, *Dżuma w polskim piśmiennictwie w XVIII wieku*, którego lektura pozostawia spore uczucie zawodu. Autorka przypomniała w nim trzy zasadnicze postaci dżumy u człowieka (dymieniczną, płucną, posocznicową) oraz historię jej rozprzestrzeniania w epoce saskiej i stanisławowskiej. Następnie zanalizowała środki i sposoby walki z tą chorobą proponowane w publikacjach XVII i XVIII wieku (skąd zatem ograniczenie chronologiczne w tytule pracy?). W większości jednakże uwagi i ogólne konstatacje M. Jaszczuk są dobrze znane badaczom³. Szkoda zatem, że

autorka nie dotarła i nie spożytkowała szerzej nowszej literatury demograficzno-histerycznej. Mamy tu na myśli przede wszystkim cenny źródłowo i metodycznie artykuł J. Baszanowskiego⁴, a także prace innych autorów⁵.

Ponadto w obu częściach znajdujemy krótkie informacje źródłoznawcze. Bożena Urbanek omówiła polskie archiwalia medyczne przechowywane przez różne instytucje naukowe w Wilnie, zaś Rościśław Żerelik scharakteryzował zasoby Archiwum Państwowego we Wrocławiu do badań nad dziejami medycyny śląskiej.

Dwa pierwsze zeszyty „Historii nowożytnej” przynoszą także tradycyjne niejako już działy periodyków naukowych jak recenzje i omówienia oraz kronikę życia naukowego. Ten pierwszy zawiera 12 mniej lub bardziej obszernych recenzji sprawozdawczych i krytycznych z prac polskich i obcych poświęconych zasadniczo związkom historii medycyny z historią ludzkości rozumianym bardzo szeroko przez redakcję periodyku⁶.

Na koniec warto również zwrócić uwagę czytelnika na zamieszczone w zeszytach sprawozdania z kilku konferencji krajowych i zagranicznych. Pozwalają one zorientować się w stanie badań nad historią nauk przyrodniczych i medycyny w poszczególnych placówkach w kraju, a także w kierunkach badawczych podejmowanych w liczących się centrach zagranicznych.

Dwa zeszyty tomu pierwszego „Medycyny nowożytnej” zdają się być świadectwem szerszego niż dotąd zainteresowania środowiska naukowego biologicznym wymiarem historii, tj. uwzględniania znaczenia czynników biologicznych w życiu jednostek i społeczeństw. Pojawienie się tego pożytecznego wydawnictwa odnotowujemy z nadzieją, że zainteresuje ono jeszcze szersze grono uczonych, zwłaszcza uprawiających socjologię historyczną, a także młodzież akademicką, której nazbyt często proponuje się jeszcze poznanie historii jedynie przez pryzmat historii politycznej.

Cezary Kukło

PRZYPISY

- 1 Zob. m.in. Z. Podgórska-Klawe, *Szpitala warszawskie (1888-1945)*, Warszawa 1975; teje, *Od hospicjum do współczesnego szpitala. Rozwój historyczny problematyki szpitalnej w Polsce do końca XIX wieku*, Wrocław 1981.
- 2 Por. B. Rok, *Zagadnienie śmierci w kulturze Rzeczypospolitej czasów saskich*, Wrocław 1991. (Seria: Historia XCV).
- 3 Zob. Z. Kuchowicz, *Człowiek polskiego baroku*, Łódź 1992, s. 78-136.
- 4 J. Baszanowski, *Sezonowość zgonów podczas wielkich epidemii dżumy w Gdańsku w XVII i początku XVIII w.*, „Przeszość Demograficzna Polski”, t. 17, 1987, s. 57-87.
- 5 Np. A. Karpińskiego, *Biedota miejska wobec zaraz i innych klęsk żywiołowych w Warszawie w latach 1526-1655*, „Rocznik Warszawski”, t. 16, 1981, s. 81-121; S. Salmonowicza, *Toruń wobec zarazy w XVII i XVIII wieku*, „Rocznik Toruński”, t. 16, 1983, s. 241-256; J. Charytoniuka, *Walka z epidemią dżumy w Elblągu na początku XVIII w.*, „Rocznik Elbląski”, t. 10, 1985, s. 35-57.
- 6 Pomieszczono w nim m.in. krótką notkę z pracy H. Samsonowicza, *Dziedzictwo średniowiecza. Mity i rzeczywistość*, Wrocław 1991.